

Biblioteka
INCUS

TIM *press*

Biblioteka
INCUS

Ivan Krastev

Pandemija nostalgije

Kako koronavirus mijenja Europu

Naslov izvornika

Is it tomorrow yet?

How the pandemic changes Europe

© 2020 by Ivan Krastev

International Rights Management: Susanna Lea Associates

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14;

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-8075-76-6

Ivan Krastev

Pandemija nostalgije

Kako koronavirus mijenja Europu

Senjleskog preveo
Marko Maras

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

SIVI LABUD	7
Još jedan <i>déjà vu</i>	15
Budite realni – zahtijevajte nemoguće	20
Povratak neriješenoga	22
PRVO POGLAVLJE	
Nacionalizam „ostanka doma“	27
Gdje je dom?	30
Doma, ali u različitim sobama	38
DRUGO POGLAVLJE	
Demokracija kao diktatura uspoređivanja	45
Može li žaba dobiti COVID-19?	47
Hoće li COVID-19 dovesti	
populiste na vlast?	50
Hoće li „kineski virus“ pomoći	
„kineskom modelu“?	52
Kad gomila nestane	55
Osnaženi usporedbom	59
Schmitt okrenut naglavce	64
ZAKLJUČAK	71
Zahvale	80
O autoru	81

Borisu, Lilli i Svetoslavu Bojilovu, kao i mojoj obitelji – Yotu, Niyi i Dessy. Zajedno smo proveli nekoliko nezaboravnih tjedana u karanteni i razmišljali o korona-krizi koja nam se odvijala pred očima.

SIVI LABUD

Vjerojatno je svatko od nas barem jednom doživio trenutak u kojem je pomislio da se nalazi u jednoj od onih distopija koje žive u narodnoj mašti. Možda vam se čini da vas promatra nekakav Veliki brat, ili da je oko vas nekakav Matrix.

Negdje u ožujku 2020., u drugom tjednu moje samoizolacije zbog pandemije izazvane novim koronavirusom, jedan prijatelj poslao mi je duhovit Vennov dijagram. Prikazivao je dvanaest krugova koji su se preklapali, a svaki je predstavljao neku slavnu distopiju: *1984.*, *Vrli novi svijet*, *Sluškinjinu priču*, *Paklenu naranču*, *Gospodara muha...* U malom području gdje su se preklapali svi krugovi pisalo je „Vi ste ovdje“. I zbilja smo ondje – živimo sve te noćne more istovremeno. „Na pola našeg životnoga puta“, napisao je Dante u *Božanstvenoj komediji*, „zatèkoh se ja u nekoj mračnoj šumi, jer se bješe izgubila ravna staza.“*

„I tako je prva stvar kojom je kuga obdarila naše sugrađane bila egzil“, napominje pripovjedač Camusove *Kuge*, a ovih dana dobro vidimo

* Prijevod Mate Marasa (op. prev.).

što je htio reći.¹ Društvo u karanteni doslovno je „zatvoreno društvo“. Ljudi više ne rade, više se ne nalaze s prijateljima i rodbinom, više ne voze automobile. Život stavljaju na čekanje.

Ne možemo prestati raditi samo jedno: razgovarati o virusu koji prijeti da će nam zauvijek promijeniti svijet. Zatočeni smo u kući i muči nas strah, dosada i paranoja. Dobronamjerne (i manje dobronamjerne) vlade pozorno prate kamo idemo i s kim se sastajemo jer su odlučile zaštititi nas i od našeg neopreza i od neopreza naših sugrađana. Nedopuštene šetnje po parku mogu značiti globu, čak i zatvor, a kontakt s drugim ljudima postao je opasan po život. Diranje drugih bez dozvole znači izdaju. Kako je napisao Camus, kuga je izbrisala „jedinstvenost života svakog čovjeka“ jer je u svakoj osobi pojačala svijest o vlastitoj ranjivosti i nemoći da se priprema za budućnost. Nakon epidemije, svi koji ostanu na životu obilježeni su kao preživjeli.

Ali koliko će dugo trajati sjećanje na ovaj društveni eksperiment bez presedana? Je li moguće da ćemo se za samo nekoliko godina ovoga sjećati kao nekakve masovne halucinacije koju je izazvao „manjak prostora koji je nadoknađen viškom vremena“, kako je pjesnik Josif Brodski jednom opisao život zatvorenika?

Pandemija bolesti COVID-19 postala je klasični „sivi labud“ – događaj koji je vrlo

¹ Camus, Albert, *Kuga*, prev. Ivo Hergešić, Zora-GZH, Zagreb, 1976.

Drugo poglavlje

DEMOKRACIJA KAO DIKTATURA USPOREĐIVANJA

Epidemije zaraze društvo strahom. Iako one mogu izvući ono najbolje iz ljudi, mogu izvući i ono najgore iz države. Epidemije su u književnosti omiljena metafora za gubitak slobode i dolazak autoritarizma. Za Machiavellija, kuga i bolest pokazuju što se događa u političkom tijelu kad se dopusti da zavladaju samovolja i korupcija, dok je Camusova *Kuga* alegorija za fašizam. Je li dolazak koronavirusa znak opadanja zapadnjačkih liberalnih demokracija? Je li zarazio društvo autoritarizmom?

Prema izvješću internetske stranice openDemocracy iz travnja 2020. godine, više od dvije milijarde ljudi trenutačno živi u zemljama gdje je parlament suspendiran ili ograničen hitnim mjerama zbog koronavirusa.²² Ali ne radi se samo o parlamentu. Mjere ograničenja umanjile su i ulogu sudova. Ljudima je zabranjeno napuštati domove. Izbori su ili obustavljeni ili se održavaju u atmosferi koja onemogućava poštено

²² „Alarm as 2 billion people have parliaments shut or limited by COVID-19“, openDemocracy, 8. travnja 2020., <https://www.opendemocracy.net/en/5050/alarm-two-billion-people-have-parliaments-suspended-or-limited-covid-19/>.

političko nadmetanje. Namnožila su se medijska ograničenja, i dok su pouzdane informacije u pandemiji važnije nego ikad prije, gospodarska kriza ugrožava financijski opstanak medijskih kuća koje stvaraju i prenose informacije.

Mnogi politički analitičari strahuju da će pandemija dovesti populiste na vlast, a kad ti demagozi zavladaju, iskoristit će krizu za gušenje demokracije i nametanje neke autoritarne vladavine. Dugoročna politička posljedica pandemije, tvrde analitičari, bit će restriktivno zakonodavstvo koje će ostati na snazi dugo nakon suzbijanja novog koronavirusa. Konačno, smatraju oni, najznačajniji geopolitički ishod krize bit će porast globalnog utjecaja Kine.

Dijelim većinu tih strahova. COVID-19 posebno je opasan za pojedince koji imaju „preduvjete“, a funkcionalnost zapadnjačkih liberalnih demokracija u posljednjem je desetljeću znatno smanjena, i drastično opada povjerenje u njihove demokratske sustave. Populističke stranke su u porastu u gnjevnim i frustriranim društvima. Na to upućuju naslovi dviju nedavno objavljenih i utjecajnih knjiga: *How Democracies Die* (Kako umiru demokracije) Stevena Levitskoga i Daniela Ziblatta²³ i *How Democracy Ends* (Kako završava demokracija) Davida Runcimana²⁴. Logično je očekivati da

23 Levitsky, Steven i Daniel Ziblatt, *How Democracies Die*, Crown, 2018.

24 Runciman, David, *How Democracy Ends*, Profile Books, 2018.

će COVID-19 pojačati – pa čak i ubrzati – barem neke od negativnih političkih trendova koji su prethodili krizi. Međutim, iako ima razloga za takvu zabrinutost zbog budućnosti demokracije u Europi, imam dojam da je slika složenija, no ne i tako sumorna.

Može li žaba dobiti COVID-19?

Svi znamo najbolji način da se skuha žaba: ako je bacite u kipuću vodu, samo će iskočiti, ali ako je stavite u hladnu vodu koja se kuha, neće ni primijetiti opasnost i polako će se skuhati do smrti. Za mnoge komentatore, razne liberalne demokracije tijekom ove pandemije postale su poslovična žaba, a mađarski premijer Viktor Orbán politički je čelnik koji polako diže temperaturu vode u svojoj zemlji.

Mađarska je 30. ožujka 2020. usvojila zakon kojim je premijer dobio ovlasti da neograničeno dugo vlada dekretom. Nove ovlasti uključuju mogućnost obustave provedbe određenih zakona, i to ne samo onih povezanih s krizom. Također određuju zatvorske kazne za širenje vijesti koje se smatraju neistinitima ili iskrivljenima, što pojačava strahove za slobodu tiska u zemlji. Nimalo ne iznenađuje što će izbori i referendumi u Mađarskoj biti odgođeni dok god traje izvanredno stanje. Mađarski parlament

uvjerljivo je podržao taj potez, sa 137 glasova za i 53 protiv.

Oporbene su stranke očekivano napale taj potez kao nepotreban i kao pokušaj da se uništi već okrnjena mađarska demokracija. Donald Tusk, bivši predsjednik Vijeća Europe i trenutačni predsjednik Europskih narodnjaka na desnom centru, sarkastično je napomenuo u intervjuu za njemački *Der Spiegel* da bi se „Carl Schmitt jako ponosio Viktorom Orbánom“.²⁵ Istina je da bi taj utjecajni njemački pravni stručnjak, koji je politiku svodio na odnose prijatelja i neprijatelja i tako podržao nacistički režim, bio ponosan na mađarskog premijera, ali Orbánova je strategija u konačnici više zagonetna nego zastrašujuća.

Mađarski je slučaj čudan zato što Orbán nije trebao slati parlament u karantenu kako bi vršio neograničenu vlast – ionako je tamo već imao uvjerljivu većinu. Štoviše, Mađarska nije skrenula s puta liberalne demokracije zbog korona-krize, već je to učinila prije.²⁶ Zašto bi Orbán trebao prisvojiti ovlasti koje već posjeduje? Tvrditi da mu je COVID-19 bio prilika za državni udar lijeno je i beskorisno objašnjenje.

25 Intervju predsjednika EPP-a Donalda Tuska: „What the Economy Needs Is a Blitzkrieg“, *Der Spiegel*, 21. travnja 2020., <https://www.spiegel.de/international/europe/donald-tusk-what-the-economy-needs-is-a-blitzkrieg-a-382b2e03-3f48-412c-9973-9a883e913f5e>.

26 Mađarski premijer sâm je prozvao Mađarsku neliberalnom demokracijom.